

częte w imię Boga – tak określał wejście Niemców do Galicji – będzie doprowadzone do końca. Szeptycki nie ustawał w podziękowaniach i okazywaniu wdzięczności dla armii niemieckiej. Wezwał do wytężonej pracy dla Ojczyzny i jedności narodowej. Chciał, by naród ukraiński udowodnił swoją dojrzałość do życia państwowego. Zobowiązał wszystkich duszpasterzy swej metropolii do odprawienia dziękczynnej Mszy św., jako podziękowanie Bogu. Ponadto każdy kapłan miał zaintonować pieśń: „Sto lat życia” dla zwycięskiej armii niemieckiej i narodu ukraińskiego. (*До духовенства й вірних архієпархії* 5 VII 1941 r. – s. 924). W liście z 30 VIII 1941 r. do nuncjusza w Budapeszcie Szeptycki napisał, że Ukraińcy są zobowiązani pomagać armii niemieckiej za wyzwolenie z reżimu bolszewickiego, aby mogła doprowadzić tę wojnę do dobrego końca i raz na zawsze zlikwidować wojujący, ateistyczny komunizm. (*Лист до нунція Ротму* z 30 VIII 1941 r. – s. 939–943).

Wkrótce jednak metropolita przeżył głębokie rozczarowanie; wprawdzie pierwsze miesiące po wejściu Niemców przyniosły pewną ulgę po sowieckiej okupacji, lecz potem – jak napisał w liście do Piusa XII z 29–31 VIII 1942 r. – reżim niemiecki przewyższał swym złem system bolszewicki³⁸.

Ks. Adam Kubasik

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 1, s. 293–295

POLSKO-NIEMIECKI LEKSYKON BIOGRAFICZNY. LUDZIE POLSKIEJ KSIĄŻKI I PRASY W NIEMCZECH (KONIEC XX W.), w opracowaniu Marii Kalczyńskiej, Państwowy Instytut Naukowy Instytut Śląski w Opolu. Stowarzyszenie Instytut Śląski, Opole 2001, 383 s.

Autorka leksykonu, dr Maria Kalczyńska, pracownik naukowy Instytutu Śląskiego w Opolu, jest badaczką literatury polskiej i ludzi działających w Niemczech w drugiej połowie XX w. W polsko-niemieckim leksykonie biograficznym przedstawia te osoby, które swoją twórczością i pracą na różnych płaszczyznach życia kulturalnego i naukowego przyczyniały się do utrzymania i rozpowszechniania słowa i kultury polskiej na terenie Niemiec w drugiej połowie XX w., w okresie, kiedy relacje polsko-niemieckie miały bardzo burzliwe dzieje, zwłaszcza po zakończeniu II wojny światowej, której naród i kultura polska stały się tak wielkimi ofiarami. Polacy żyjący na terenie Niemiec po zakończeniu II wojny światowej oraz w przełomowym okresie lat osiemdziesiątych, kiedy zwiększała się ich liczba na terenie tego kraju, podejmowali dzieło tworzenia słowa polskiego i jego rozszerzenia na różne sposoby.

Polacy często przebywali na terenie Niemiec na przestrzeni dziejów naszego narodu. Przyczyną tego były burzliwe dzieje Polaków. Pierwszą grupę emigrantów stanowili uczestnicy powstania listopadowego w 1831 r. Po jego upadku fala Polaków schroniła się w Niemczech. Ich przybycie do tego kraju przyczyniło

³⁸ A. Szeptycki, *List do Piusa XII*, 29–31 VIII 1942 r., „Znak” 1988, 40, nr 9, s. 64–68.

się do zainteresowania się polską książką i literaturą. Powstały domy wydawnicze, np. w Lipsku, wydające polską literaturę, między innymi romantyczną. W latach 1868–1871 Józef Ignacy Kraszewski prowadził w Dreźnie oficynę wydawniczą. W ciągu niespełna trzech lat wydał w niej aż 74 pozycje książkowe³⁹.

Upowszechnienie polskiej książki i prasy w Niemczech nastąpiło również po II wojnie światowej. Znalazły się tam duże grupy Polaków wywiezionych przymusowo do pracy. Po zakończeniu wojny domagali się oni informacji politycznej, pragnęli zgłębiać wiedzę w języku ojczystym. Początkowo wydawnictwa w języku polskim napływały z Londynu i Jerozolimy⁴⁰. Powoli powstawały polskie wydawnictwa na terenie Niemiec: w Hanowerze, Berlinie, Stuttgarcie, Monachium, Frankfurtu n. M.

Przełomowym okresem dla rozwoju polskiej książki i polskiego słowa w Niemczech były lata osiemdziesiąte ubiegłego stulecia. Przybyła tam duża grupa działaczy solidarnościowych, wywodzących się z polskich środowisk kulturalnych, udały się tam liczne rzesze przesiedleńców z Polski, którzy legitymowali się niemieckim pochodzeniem z terenu Śląska. Spowodowało to potrzebę i zainteresowanie językiem polskim i powstanie wydawnictw prasowo-książkowych w Berlinie, Monachium, Hamburgu, Würzburgu.

Leksykon ma charakter opracowania tematycznego, ukazującego szeroki wachlarz osób związanych ze słowem i kulturą polską w Niemczech. Autorka pragnie przedstawić inteligencję polską w Niemczech oraz poszczególne osoby, które uczestniczyły w polskim i niemieckim życiu literackim i kulturalnym w Niemczech i przyczyniły się do popularyzacji słowa polskiego.

W leksykonie uwzględnione zostały osoby pochodzące ze środowisk polonijnych, polskich i polonofilskich. Zamieszczone zostały biogramy literatów, publicystów, dziennikarzy, tłumaczy, wydawców, drukarzy, księgarzy i innych zarówno świeckich, jak i duchownych popularyzatorów polskiego słowa w Niemczech. Autorka chce ukazać ludzi, których fenomen polega na tworzeniu w wierności polskiemu słowu i narodowym tradycjom.

Polsko-niemiecki leksykon biograficzny zawiera w układzie alfabetycznym 177 not biograficznych osób żyjących obecnie w Niemczech, bądź zamieszkujących lub zmarłych w okresie prowadzonych przez Autorkę badań. Poszczególne hasło składa się z kilku członów: biogramu, bibliografii podmiotowej, bibliografii przedmiotowej i streszczenia w języku niemieckim. Do noty dołączone zostało aktualne zdjęcie danej osoby, fragment publikacji autorskiej bądź tekst wywiadu, jaki przeprowadzono z daną osobą, oraz charakterystyczny element biograficzny dotyczący osoby lub instytucji.

Leksykon uzupełniony został wykazem instytucji i tytułów prasowych występujących w treści, literaturą przedmiotu oraz wykazem skrótów.

Ramy czasowe przedstawionych osób dotyczą najnowszych dziejów – lat dziewięćdziesiątych do końca roku 2000, kończącego burzliwy i pełen napięć w stosunkach państwowych i ludzkich wiek XX.

Autorka we wprowadzeniu dziękuje wszystkim, którzy przyczynili się do powstania i ukazania się leksykonu, najpierw instytucjom za pomoc w przekazywaniu informacji oraz osobom służącym autorce swoimi radami – konsultantom

³⁹ M. Zarzycka, *Dzieje drukarni J. I. Kraszewskiego*, Drezno–Poznań, „Studia o książce” 1976, t. 6, s. 81–99.

⁴⁰ Z. R. Wilkiewicz, *Polnische Exilliteratur 1945–1980*, Köln 1991.

i recenzentom. Dziękuje również instytucjom, które przez swoje finansowe wsparcie przyczyniły się do ukazania się leksykonu na rynku księgarskim.

Wdzięczni jesteśmy Autorce, dr Marii Kalczyńskiej, za podjęcie tematu oraz ukazanie szerokiego spektrum ludzi, którzy tworzyli polskie słowo lub je rozpowszechniali i mu służyli w Niemczech, kraju sąsiednim, z którym łączą nas nie tylko granice fizyczne, ale i bogate i czasem burzliwe dzieje obu narodów. Autorka chciała pokazać Polaków, którym z różnych powodów przyszło żyć na niemieckiej ziemi, ale żyjąc w obcym środowisku i kulturze, nie zapomnieli o słowie i kulturze kraju swego urodzenia. Chwała im za to.

Autorka podjęła się niełatwego tematu – ukazania długiej listy Polaków zasłużonych w dziele tworzenia i propagowania słowa polskiego w Niemczech. Nie jest to lista kompletna, ale – jak pisze – jest to pierwszy krok w dalszych badaniach, planuje bowiem przygotowanie kolejnych tomów leksykonu, w miarę pozyskania nowych materiałów. Pracę swoją Autorka dedykuje wszystkim twórcom polskiej książki i prasy w Niemczech.

Ks. Zdzisław Malecki

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 1, s. 295–298

Katarzyna Tałuć, EMIL SZRAMEK, JAN KUDERA, KONSTANTY PRUS – PIERWSZE POKOLENIE BADACZY ŚLĄSKIEGO REGIONALIZMU LITERACKIEGO. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2002, 123 s.

Bogactwo kulturowe Śląska wciąż dostarcza badaczom tematów, które wymagają albo całkowitego rozpoznania, albo innego ujęcia zagadnień regionalnych. Piśmiennictwo śląskie doczekało się już wielu opracowań. Skupiano się w nich na zagadnieniach edytorskich, historycznoliterackich i metodologicznych. Nie poświęcano natomiast uwagi śląskiemu regionalizmowi literackiemu. Lukę tę wypełnia publikacja Katarzyny Tałuć.

Wybierając jako przedmiot rozważań dokonania ks. Emila Szramka, ks. Jana Kudery i Konstantego Prusa w zakresie biografistyki twórców śląskich, Autorka książki uzasadnia swój wybór, stosując metody badawcze, które dotyczą grup pokoleniowych. W przypadku wymienionych badaczy wskazuje ona wyznaczniki kategorii pokolenia propagowane przez Kazimierza Wykę, pisząc: „W teorii propagowanej przez Wykę akcent położony jest na autora, równocześnie nie została pominięta rola czytelnika w formowaniu pokolenia” (s. 16). K. Tałuć dokładnie omówiła wyznaczniki pokoleniowe, które łączą śląskich badaczy. Spośród nich wymienić warto środowisko, w jakim się wychowywali, zainteresowania i stosunek do nauki.

Z publikacji K. Tałuć poznajemy nie tylko pracowite życie obecnie błogosławionego Kościoła katolickiego ks. E. Szramka; poznajemy przede wszystkim jego stosunek do nauki, zainteresowanie regionem i postawę wobec innych: „Inspirował i pobudzał rodzime środowisko naukowe także jako przewodniczący Ko-